

Теоретичні засади та практика моніторингу регіональної політики ЄС

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено практику моніторингу та оцінки регіональної політики розвитку в Європейському Союзі, їх вплив на основні показники економічного та соціального розвитку як окремих регіонів, так і ЄС у цілому. Проведено аналіз розвитку практики моніторингу регіональної політики, ідентифікацію особливостей процесу моніторингу імплементації програм розвитку та основні етапи їх оцінки. Виявлено основні труднощі в організації системи моніторингу та оцінки досягнення цілей та координації регіональних програм. Охарактеризовано основні диспаритети економічного та соціального розвитку країн-членів ЄС у межах програм розвитку та визначено основні показники регіональних диспропорцій ЄС. Визначено засади, інструменти та механізми моніторингу регіональної політики ЄС. Проаналізовано зміни у парадигмі регіонального розвитку ЄС, щодо пріоритетів зосередження фінансових ресурсів та інструментів у політиці згуртування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Регіоналізація, Європейський союз, регіональна політика ЄС, фінансування регіонів, Структурні Фонди ЄС, політика згуртування Європейського Союзу, програми регіонального розвитку ЄС, моніторинг регіональної політики ЄС, локальні партнерства, практика оцінки розподілу коштів, координації регіональних програм, компліментарність фінансування

Вступ

У сучасних умовах глобального економічного розвитку та загострення кризових явищ в економіці трансформується парадигма регіональної політики Європейського Союзу, що в свою чергу змінює практику моніторингу та оцінки програм регіонального розвитку ЄС, прийнятої Європейською Комісією 30 листопада 2011 року нової програми регіонального розвитку «Горизонт 2020». Ключовим пріоритетом є об'єднання програм фінансування досліджень та інновацій у ЄС, що дозволяє відповідати головним цілям сприяння економічному розвитку та боротьбі з соціальними викликами та диспропорціями в ЄС 28.

¹ Олійник Вікторія Володимирівна – к.е.н., доцент, заступник завідувача кафедри міжнародного менеджменту, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: регіональна економічна інтеграція, міжнародна економічна діяльність України, глобалізація економічного розвитку. Електронна адреса: voliniuk@ukr.net

Гончарова Ольга Володимирівна – к.е.н. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», старший викладач кафедри міжнародного менеджменту. Сфера наукових інтересів: глобалістика, міжнародні відносини, транснаціональні бізнес-групи, глобальна економіка, сценарії геополітичного розвитку, сучасна парадигма глобального менеджменту. Електронна адреса: j_oli@mail.ru

Як моніторинг, так і оцінювання програм не є новими завданнями для національних і регіональних інституцій, відповідальних за управління Структурними Фондами ЄС. За останні роки Комітети з моніторингу набули досвіду як із кількісного оцінювання мети та цілей програми, так і з оцінювання її проміжних результатів, що передбачають відхід від суто фінансового моніторингу до комплексної оцінки імплементації та досягненні мети програм регіонального розвитку ЄС. Існуючі процедури моніторингу, контролю і оцінки потребують і зазнають трансформації і розширення з метою забезпечення більш ефективної діяльності Структурних Фондів. Так, дані трансформації передбачають більш децентралізований підхід до планування та управління програмами, а також чіткіше визначення відповідальності за здійснення моніторингу та оцінки на рівні ЄС, національному і регіональному рівнях.

Саме в даному контексті питання точності, паритетності та відповідності показників є особливо важливим. Постає ряд проблем практичного характеру, таких як визначення змісту показників, що використовуються при аналізі, кількісне оцінювання мети та цілей програми.

З огляду на це, метою статті є дослідження теоретичних засад і практики моніторингу та оцінки імплементації регіональної політики Європейського Союзу та можливості їх оптимізації в умовах зміщення цілей і пріоритетів програм регіонального розвитку в країнах членах ЄС.

Регіональна політика Європейського Союзу

Європейський Союз має ряд інструментів для проведення регіональної політики: Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Європейський соціальний фонд (ESF), Європейський фонд підтримки сільського господарства (EAGGF), Європейський фонд риболовлі (FIFG). Крім того, Фонд згуртування підтримує проекти у сфері екології та транспорту в тих країнах, де ВВП нижче 90 % від середнього по ЄС². Питанням регіональної політики в ЄС займається Європейська комісія (European Commission)³, фінансування ЄС є складним, оскільки є багато різних типів програм, здійснюваних різними органами. Більше 76 % бюджету ЄС перебуває у віданні країн-членів. Це включає в себе структурні фонди — які фінансують

² Досвід країн Вишеградської групи: політика ефективного регіонального розвитку. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://crps.sumynews.com/publications/item/85-dosvid-krayin-vyshegradskoyi-grupy-vprovadzhennya-polityky-efektyvnogo-regionalnogo-rozvytku.html>

³ EU Regional policy [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://europa.eu/pol/reg/index_en.htm

регіональної політики, соціальних і навчальних програм, а також сільське господарство (включаючи підтримку фермерів)⁴.

Показниками контролю регіональних диспропорцій ЄС є: швидкість конвергенції (ВРП), швидкість дивергенції (ВРП), зниження рівня безробіття, підвищення реальних доходів населення. Методи контролю регіональної політики ЄС включають моніторинг (раз на 5–7 років), аудит витрат, послідовне виконання мети (Follow-up), стратегічну доповідь⁵. Основні ж методи моніторингу регіональної політики ЄС складаються з: роботи спеціальної комісії, опитування населення, порівняння макроекономічних показників (виявлення позитивної динаміки регіонів).

Регіональна політика здійснюється Європейським Союзом і Державами-членами спільно. При цьому розрізняють країни з загальним відставанням у розвитку, як, наприклад, Греція чи Португалія, та окремі регіони з відставанням у розвитку у складі багатих країн, як нові землі в Федеративній Республіці Німеччині. Завдяки європейській регіональній політиці відбувається довгостроковий перерозподіл ресурсів, аби умови життя в Європейському Союзі наблизилися до загального рівня. Європейська регіональна політика орієнтується на солідарність всього Співтовариства, ефективна регіональна політика сприяє економічному прогресу, поліпшенню умов життя і посиленню згуртованості Європейського Союзу.

Одним з основних принципів, функціонування Європейського союзу є принцип компліментарності (additionality) або спільного фінансування, тому кошти, залучені на розвиток регіонів ніколи не виділяються центральними органами ЄС одноосібно (рис. 1).

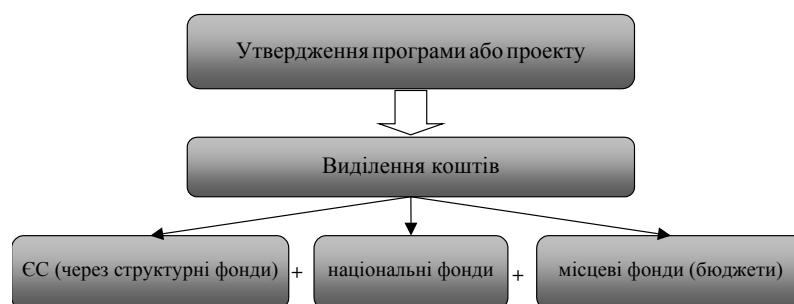

Рис. 1. Загальна схема фінансування регіональних проектів ЄС

Джерело: розроблено авторами

⁴ EU funding [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://europa.eu/policies-activities/funding-grants/index_en.htm

⁵ Тренінг для тренерів «Модель Європейського регіонального розвитку»

До реалізації проекту приступають лише за умови чітко визначеної фінансової відповідальності кожної із сторін, створений комплекс матеріального забезпечення реалізації проекту, за яким, наприклад, 75 % його вартості бере на себе один зі структурних фондів, 15 % — національний фонд і 10 % — місцевий⁶.

Основними сферами, на які виділяє гранти Європейський союз через національні та регіональні органи влади (80 % бюджету ЄС) є: сільське господарство, рибальство, політика регіонального розвитку та зайнятості (структурні фонди)⁷. Програми регіонального розвитку Європейського Союзу мають чітко визначені мету, інструменти, термін провадження, учасників, об'єкти підтримки і фінансування (табл. 1).

Таблиця 1

ПРОГРАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СПІВПРАЦІ 2000—2006

Назва програми	Мета	Учасники	Пріоритетні об'єкти підтримки і фінансування	Обсяги фінансування ЄФРР
Транскордонне співробітництво	Розвиток спільних локальних і регіональних ініціатив	Прикордонні регіони країн-членів ЄС	Малий і середній бізнес Туризм і культура Охорона довкілля Транспортні, інформаційні, комунікаційні мережі та послуги Спільне користування інфраструктурою у сфері культури і охорони здоров'я Співпраця судових і адміністративних органів	5,6 млрд. євро
Наднаціональне співробітництво	Територіальна інтеграція ЄС	Регіони Балтійського моря, Центральної Європи, Середземного моря	Збалансований розвиток міст Інноваційна діяльність Охорона довкілля	1,8 млрд. євро
Міжрегіональне співробітництво (INTERREG IVC))	Обмін досвідом між регіональними і локальними інституціями різних країн	Країни ЄС-27, Норвегія, Швейцарія	Інноваційна діяльність і розвиток економіки на основі знань Охорона довкілля і запобігання екологічним ризикам	321 млн. євро

Джерло: Мокій А. І., Яхно Т. П., Бабець І. Г. Міжнародні організації: Навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 280 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.ws/20080215/ekonomika/regionalna_politika

⁶ Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. — К.: КНЕУ, 2008. — 165 с.

⁷ EU contractors and beneficiaries of funding from the EU budget [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/contracts_grants/beneficiaries_en.htm

У період 2000—2006 рр. загострилася проблема диференціації країн за рівнем економічного розвитку, яка тим не менше чітко корелювалася з показниками максимального рівня допомоги з боку фондів ЄС. Країни — «аутсайтери» — Греція, Ірландія, Португалія — могли розраховувати на фінансування 75 % вартості регіонального проекту з боку структурних фондів, Іспанія — на 60, Італія — на 50, на 47,5 могла розраховувати Велика Британія, на 40 — Австрія, на 35 — Фінляндія, Німеччина, Швеція, на 30 — Франція і, нарешті країни-лідери — Бельгія, Данія, Люксембург, Нідерланди — лише на 25 %. Остання група фінансувалася у таких обсягах здебільшого з політичних міркувань, адже за відносним показником ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) їм не було рівних у ЄС, тим не менше населення цих держав повинно було знати, що сплачувані ними податки використовуються й на свої потреби. Тобто створювався так званий регіонально-інтеграційний ефект, за яким багаті держави розраховували, що вільний рух робочої сили (одна з чотирьох європейських свобод) не створить надмірну її пропозицію в мегаполісах країн-лідерів, а менш розвинуті держави були зацікавлені в підвищенні своєї конкурентоспроможності через модернізацію інфраструктури, часткового вирішення проблеми безробіття тощо.

Процес наближення національних регіональних моделей до «стандартів» ЄС передбачає низку заходів, найважливішим серед яких є перехід до європейської ієрархічної територіальної структури, який при всій «зовнішній» легкості її здійснення реально передбачає проведення складної поліструктурної адміністративно-територіальної реформи.⁸

Ще одним недоліком функціонування європейської системи виділення коштів на регіональні проекти може слугувати приклад Польщі. Її столиця Варшава (подібно до чеської Праги) є одним з найдинамічніших регіонів серед країн Центральної Європи, яка ще у 1995 році перевищила середній по ЄС рівень ВВП на душу населення та швидко прогресувала упродовж наступних семи років. Проте такі успіхи столиці країни могли б по-своєму трактуватися Європейською Комісією у період 2004—2006 рр.

Столиця Польщі не змогла б розраховувати на допомогу з боку структурних фондів ЄС за Метою 1 (найбільшою за обсягами), через те, що зазначений вище показник ВВП на душу

⁸ Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. — К.; КНЕУ, 2008. — 165 с.

населення значно перевищував середній по ЄС-15, а тим більше по ЄС-25. Розуміючи таку диспропорцію у майбутньому розподілі коштів структурних фондів, Варшаву було включено до прилеглого воєводства, а відтак її випереджаючий індикатор економічного розвитку було «розчинено» у прилеглій депресивній зоні. Внаслідок цього утворився пересічний рівень NUTS-II, що є меншим за аналогічний показник по ЄС-15, а відтак у Польщі у т.ч. у її столиці могли розраховувати на більші обсяги допомоги (у т.ч. за Метою I)⁹ з боку фондів Євросоюзу¹⁰.

Для наступного програмного періоду регіональної політики можна виокремити такі основні характеристики державної політики у сфері міжрегіональної співпраці країн ЄС 2008—2014 рр. Перш за все — це ґрунтовне інституційне забезпечення міжрегіональної співпраці та його постійне вдосконалення, про що свідчить заміна програми «Інтеррег-III» новими програмами Європейської територіальної співпраці, які передбачають фінансову підтримку міжрегіонального співробітництва в межах кордонів ЄС і з регіонами сусідніх країн, що не мають перспективи членства в ЄС (табл. 2).

Таблиця 2

**ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ ТА ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ
У ПОЛІТИЦІ ЗГУРТУВАННЯ ЄВРОСОЮЗУ**

2000—2006		>	2007—2013	
Цілі. Ініціативи комун. Фонд згуртування	Фінансові інструменти	>	Цілі	Фінансові інструменти
Мета 1. Сприяння розвитку та реструктуризації регіонів, що мають відставання	ERDF ESF EAGGF FIFG	>	Конвергенція	ERDF ESF Фонд згуртування
Фонд згуртування	Фонд згуртування	>		
Мета 2. Підтримка регіонів зі структурними проблемами в сфері соціально-економічних перетворень	ERDS ESF	>	Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість	ERDF

⁹ у період 2000—2006 рр., основними цілями, для досягнення яких виділялися кошти, були: сприяння розвитку та реструктуризації регіонів, що мають відставання (мета 1); підтримка регіонів зі структурними проблемами у сферах соціально-економічних перетворень і сільського господарства (мета 2); модернізація політики у галузі освіти, професійно-технічної підготовки, зайнятості та відповідних систем (мета 3). Найбільше коштів виділялось саме на мету 1.

¹⁰ Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. — К.: КНЕУ, 2008. —167 с.

Закінчення табл. 2

2000 – 2006		>	2007 – 2013	
Мета 3. Модернізація політики в галузі освіти, професійно-технічної підготовки, зайнятості	ESF	>		ESF
Інтеррег III	ERDF	>	Європейська територіальна кооперація	ERDF
Урбан II	ERDF			
Еквал	ESF			
Лідер+	EAGGF	-	3 цілі	3 інструменти
Сільський розвиток та реструктуризація рибальства за метою 1	EAGGF і FSFG			
4 цілі				
4 спільні ініціативи	6 інструментів	-	3 цілі	3 інструменти
Фонд згуртування				

Джерело: *Чужиков В.І.* Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. – К.: КНЕУ, 2008. – 184 с.

Розробка нових регіональних програм ЄС і необхідність їх координації створюють передумови для розвитку міжрегіональної співпраці на засадах партнерства регіонів. Показовими в цьому плані є країни Вишеградської групи. Перехід від авторитаризму до демократії, від планової до ринкової економіки зумовив необхідність проведення радикальних змін у системі державного управління країн Східної Європи. Основними характеристиками цих змін були децентралізація, що сприяла відродженню демократії на місцевому рівні і підвищенню ефективності діяльності державного апарату, та європеїзація, що спрямовувала процес перетворень у напрямку стандартів і вимог Європейського Союзу.¹¹

Суттєва увага приділяється активізації саме внутрішньої міжрегіональної співпраці регіонів країн ЄС, яка має поступово замінити конкуренцію між регіонами, тобто обмін досвідом і здобутками у підвищенні рівня соціально-економічного розвитку між регіонами розглядається в цей програмний період як основа підвищення рівня їх інтегральної конкурентоспроможності. Інституційне становлення регіонального самоврядування повинно бути зорієнтованим на те, аби регіон розглядався в

¹¹ Досвід країн Вишеградської групи: політика ефективного регіонального розвитку. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://crps.sumynews.com/publications/item/85-dosvid-krayin-vyshegradskoyi-grupy-vprovadzhennya-polityky-efektyvnogo-regionalnogo-rozvytku.html>

сукупності його економіки, культури та ефективної системи управління¹².

Слід зазначити, що поряд із зазначеними програмами на період 2007–2013 років реалізація Європейської територіальної співпраці передбачала інструменти регіонального розвитку для країн-кандидатів і потенційних кандидатів на вступ до ЄС і третіх країн. Перший з них – «Інструмент допомоги для країн-кандидатів на вступ в ЄС», спрямований на підтримку адміністративних, суспільних і економічних реформ, розвиток регіональної і транскордонної співпраці країн (Македонія, Хорватія, Туреччина, Албанія, Боснія, Герцеговина, Чорногорія, Сербія). Другий – «Європейський інструмент сусідства і партнерства», призначений для підтримки співпраці та економічної інтеграції між ЄС і країнами-партнерами, серед яких Азербайджан, Вірменія, Білорусія, Молдова, Росія, Україна.

Характерною рисою нової політики ЄС щодо міжрегіональної співпраці є участь у міжнародному співробітництві не лише суб'єктів транскордонних регіонів, тобто активізація співпраці між суб'єктами територій різних країн, які не мають спільної ділянки кордону з ЄС. Наприклад, міжнародне співробітництво Поморського воєводства (Польща) здійснюється у трьох напрямках: територія Балтійського моря, регіони Західної Європи, регіони Східної та Південно-Східної Європи. Зокрема, третій напрям передбачає співпрацю з Одеською областю України та Московською областю Росії у сфері мореплавства на основі інтенсивного використання морських шляхів.

Нова програма регіонального розвитку «Горизонт 2020» прийнята Європейською Комісією на 2014–2020 рр. прагне забезпечити фінансування розвитку досліджень та інновацій для економічного зростання. Програма «Горизонт 2020» зосередить фінансування на трьох взаємодоповнюючих пріоритетах: Передова наука (Excellent Science), Лідерство у промисловості (Industrial Leadership) передбачає стимулювання Європейського лідерства у промисловості за допомогою наукових досліджень, технологічних розробок та інновацій у нанотехнологіях, інформаційно-комунікаційних технологіях, новітніх матеріалах, біотехнологіях, космічних і передових виробничих технологіях, і Суспільні виклики (Social Challenges) а також на міжнародній співпраці з партнерами з третіх країн, що є необхідною для досягнення багатьох специфічних цілей визначених програмою, пов'язаних з зовнішньою політикою і

¹² Досвід країн Вишеградської групи: політика ефективного регіонального розвитку. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://crps.sumynews.com/publications/item/85-dosvid-krayin-vyshegradskoyi-grupy-vprovadzhennya-polityky-efektyvnogo-regionalnogo-rozvytku.html>

міжнародними зобов'язаннями ЄС. Бюджет програми регіонального розвитку «Горизонт 2020» складає 87,7 млрд євро¹³.

Практика моніторингу

У минулому систематичний моніторинг та оцінка регіональної політики ЄС були досить обмеженими¹⁴. До здійснення реформування Структурних Фондів у 1988 році вважалося загальноприйнятим, що моніторинг і контроль регіональних витрат ЄС здійснювалися неповномірно, частково причиною цього було лідерство провідних країн-членів ЄС в області регіонального розвитку. В той час Європейський Фонд Регіонального Розвитку (ERDF) використовувався для спільного фінансування проектів регіонального розвитку обмеженого рамками національних бюджетів регіональної політики. Крім того, оціночні дослідження програм регіонального розвитку ЄС були недостатньо координованими в межах Європейської Комісії. Різноманітні служби Комісії визначали свої власні пріоритети та методології за умов слабого централізованого контролю або координації та спостерігалися конфлікти між країнами ЄС, що мали різні очікування та традиції щодо оціночної практики та методологічних підходів. Методи моніторингу та оцінки програм регіонального розвитку в межах Європейського Співтовариства були занадто різноманітними за умови відсутності загального керівництва (правил) щодо таких заходів. Так, реформування у 1988 році призвело до переоцінки регіональної політики ЄС, що поступово збільшувалася в масштабах, розмірах і звітності, та включала розгалужену систему моніторингу та оцінки. Для кожної структури підтримки співтовариства (СПС) та діючої програми (ДП) було створено Комітет з моніторингу, що складався із представників національної та регіональної влади, а також Комісія з моніторингу. Статут 1988 року встановлював, що структурні операції мали пройти *ex ante* та *ex post* аналіз для виявлення їх впливу на пріоритетні задачі та конкретні структурні проблеми. Оцінювання мало проводитися за трьома рівнями впливу: загальний ефект заходів Співтовариства на посилення його економічної та соціальної цілісності; ефект заходів для кожної СПС; ефект від окремих заходів.

У програмний період 1989—93 рр. структури для моніторингу та оцінки регіональної політики ЄС почали створювати-

¹³ Horizon 2020 — The Framework Programme for Research and Innovation (Brussels, XXX COM92011)808/3).

¹⁴ Bachtler and Michie, 1995; Eskelinen et al, 1997.

ся країнами-членами та Європейською Комісією. У цей період як моніторинг, так і його оцінка, становили найменш розроблені програмні аспекти початкового періоду, для якого характерним були такі тенденції, як нестача даних, цілей і показників — моніторинг характеризувався безсистемністю та значною відмінністю між регіонами¹⁵.

Маастрихтська угода значно підвищила рівень економічної та соціальної складової в політиці Співдружності Європейських країн. Під час Единбурзької Ради у 1992 році було прийнято рішення щодо збільшення ролі моніторингу та *ex ante* (перед програмним) і *ex post* (після програмним) оцінюванням регіонального розвитку. У 1993 році було прийнято новий Статут, де було визначено чіткіше розмежування між трьома видами досліджень — оцінкою, моніторингом та аналізом¹⁶. Роль Комітетів з моніторингу було значною мірою посилено. Отримуючи підтримку всього Співтовариства, Комітети мали можливість змінювати в погоджених межах процедури надання підтримки та фінансові плани, включаючи розподіл джерел фінансування та зміни обсягів підтримки в межах Співтовариства. Стосовно процедур оцінки було прийнято рішення, що попередня оцінка та наступний *ex post* аналіз мають бути більш цілеспрямованими, з метою спрямування фінансової підтримки туди, де попередня оцінка давала можливість передбачити економічну та соціальну віддачу та вигоду від вкладених ресурсів у відповідних програмах регіонального розвитку часових межах. Згідно нового Статуту, всі країни-члени ЄС і Комісія були відповідальними за оцінку регіональної політики та обов'язком компетентних органів країн ЄС стало забезпечення найефективнішого проведення оцінки та аналізу. При поданні планів регіонального розвитку, країни ЄС було зобов'язано надавати більш вичерпну інформацію про поточний стан регіонального розвитку, впливу та ефективності заходів, що фінансуються Співтовариством та застосовані у програмний період 1989—93 роки, а також очікуване досягнення поставлених цілей і задачі (за можливістю у кількісному виразі) та ефектів від майбутніх операцій.

За період 1994—96 та 1997—99 років було проведено велику роботу та досягнуто певного прогресу у процесі моніторингу регіонального розвитку. Більшою мірою така тенденція є характерною завдяки постановці чіткіших цілей, що мали кількісний вираз, визначенні показників моніторингу та оцінці

¹⁵ Bachtler and Michie, 1995; Eskelinen et al, 1997.

¹⁶ Bachtler and Michie, 1994

на всіх рівнях програм, ефективнішому моніторингу та оцінці організації заходів, наприклад, інформаційних систем менеджменту. Служби Комісії працювали у тісному співробітництві із керівниками програм і секретаріатами для підвищення кількості та якості показників і систем моніторингу. Програма MEANS забезпечувала рекомендаціями з моніторингу та інструкціями для менеджерів програм, а також здійснювала інформаційну підтримку для співробітників, що проводили оцінку програм. Комісією було організовано серію конференцій з питань оцінки імплементації програм регіонального розвитку, зокрема в Брюсселі, Берліні, Севільї, для розвитку процесу моніторингу та забезпечення обміну досвідом між регіонами.

Моніторинг регіональної політики ЄС є постійно діючою системою збору, обліку, аналізу та поширення інформації, що використовується для обґрунтування пріоритетів, визначення задач, виявлення труднощів та стримуючих факторів реалізації регіональної політики в рамках Європейського Союзу. З одного боку, основною функцією систем моніторингу регіональної політики ЄС у більшості країн-членів є моніторинг фінансових витрат з метою їх аудиту, а з іншого, системи моніторингу також використовуються як механізм фінансового управління, що прискорює випуск звітів із фінансування проектів і дозволяє відслідковувати перебіг проекту, та особливо очікуваний графік його реалізації та реальні результати. Моніторинг регіонального розвитку ЄС є постійним безперервним процесом, що все більше стає невід'ємною частиною циклу виконання програми або проекту регіонального розвитку. Значну роль у процесі регіональної політики і моніторингу її результатів відіграє делегування певних повноважень органам місцевого самоврядування, які впроваджують програми регіонального розвитку, беруть участь у розробці й реалізації механізмів координації регіональних програм, створюють локальні партнерства.

Системи моніторингу програм регіонального розвитку ЄС адаптовані та розроблені для контролю саме за результатами та ефектами впливу на економічний і соціальний розвиток у ЄС. Така форма постановки задач моніторингу є проблематичною, оскільки спостерігається стала тенденція нестачі даних, і крім того, більшість аспектів впливу проявляються через триваліший проміжок часу ніж термін виконання проекту. Однак, незважаючи на це, системи моніторингу все частіше використовуються для збору інформації щодо безпосередніх результатів проекту, таким чином надаючи інформацію, що

може бути важливою для аналізу поточних процесів виконання програми. Менш ймовірним є те, що моніторинг може дати інформацію щодо обсягів фізичної віддачі (фактичних результатів) програми на основі якої можливо приблизно розрахувати ймовірні ефекти що буде досягнуто. Для досягнення максимального ефекту від процесу моніторингу, необхідною умовою є доступ до інформації та комплексні оцінка його результатів. Зважаючи на це, достовірність даних моніторингу має перевірятись задля забезпечення прозорості, відповідності та дійсності.

Часові рамки проведення моніторингу проектів регіонального розвитку ЄС також мають значення. Цілком очевидним є те, що процес моніторингу має цілковито охоплювати якомога більше прямих — такі як створення робочих місць, короткострокових ефектів від проектів. Тим не менше, періоди виконання програм зазвичай є занадто короткими, для того щоб охопити середньо- та довготермінові ефекти проектів; моніторинг зазвичай припиняється з поданням останнього звіту наприкінці проекту. Таким чином, усе свідчить на користь того, що період збору інформації має бути як можна більшим, до того як результати *ex post* аналізу будуть оприлюднені.

Практика оцінки

Оцінка програм регіонального розвитку є періодичною подією, проводиться в ключові моменти під час виконання програми та може бути розглянута як елемент безперервного процесу, що базується на даних моніторингу, для забезпечення своєчасною інформацією про діяльність у минулі періоди та рекомендації на майбутнє. У рамках програм Структурного Фонду ЄС, проводяться три типи оцінки: до початку програми (*ex ante evaluation*), під час виконання програми (*ongoing monitoring*) і після виконання програми (*ex post evaluation*).

Таким чином, оцінка регіональної політики включає три основні стадії, кожна з яких є, по-своєму, необхідною у процесі моніторингу регіонального розвитку країн-членів ЄС, які полягають у такому.

Попередня оцінка (*Ex ante evaluation*)

Даний вид оцінки проводиться перед початком проекту для прийняття рішення стосовно можливостей виконання цілей і результативності відповідно до коштів виділених із бюджету. Першочерговими на даному етапі є відповіді на ключові питання:

Які шанси на успіх? Чи варті результати проекту понесених державних витрат? Чи є дешевші способи досягнення цих цілей?

У 1994 році згідно прийнятого Статуту від 1993 року було подано плани регіонального розвитку для програм Структурного Фонду. Кожен з цих документів було оцінено *ex ante* у Європейській Комісії. Ключовою рисою цього процесу є розробка Керівництва (правил) Структури оцінки *ex-ante* укладене Координаційною Радою з Оцінки програм DG XVI. Керівництво починається з вимог якісного представлення концепції, на основі якої визначаються стратегія та задачі програми — аналіз відмінностей регіонів, і затримки в розвитку/конверсії і соціально економічних проблем, а також оцінка основних результатів спільного фінансовано попередніх СПС (досвід оцінки програм Цілі 2: Конверсія регіонів з проблемами в Європейському співтоваристві¹⁷).

Найважливішим в практиці оцінки *ex ante* (згідно Статуту) є вимоги щодо кількісного підходу до оцінки задач — розробити показники спроможні надати оцінку очікуваної ефективності. Для кожного напрямку розвитку конкретна задача має супроводжуватись показниками що відносяться до основної інфраструктури, навколишнього середовища та розвитку людських ресурсів.

Вимогою щодо взаємопов'язаності програм визначалася політикою країн ЄС і Співтовариства в цілому. Питання взаємопов'язаності включає три основні положення:

- ✓ зв'язок з політикою ЄС — особливо стосовно навколишнього середовища та конкуренції;
- ✓ зв'язок з національною політикою — якою мірою стратегічний підхід програми та її конкретні задачі посилюють національну економічну та структурну політику;
- ✓ в якій мірі програма вимагає збільшення загальних спільних витрат.

Іншим важливим аспектом попередньої оцінки проектів регіонального розвитку є виконання програми, що включає такі питання:

- ✓ партнерство — процедури попередніх консультацій та дії регіональних соціально-економічних факторів;
- ✓ правовий аспект — у площині взаємовідносин наднаціональних органів з місцевою владою;
- ✓ фінансування — національні та регіональні джерела фінансування; адміністративна та фінансова організація — фінан-

¹⁷ Конверсія регіонів з проблемами в Європейському співтоваристві. Мета 2. Підтримка регіонів зі структурними проблемами в сфері соціально-економічних перетворень (2000—2006 рр.)

совий контроль, адміністративні та фінансові схеми, а також процедури моніторингу та оцінки.

Поточний моніторинг (ongoing monitoring)

Безперервний контроль необхідний для оцінки позитивних ефектів по мірі їх виникнення. Це дозволяє коригувати стратегію відповідно до викликів сьогодення. Моніторинг включає в себе збір та аналіз інформації, яка є важливою не тільки в оцінці результатів проектів на стадії їх виникнення та виконання, але і в завершальній фазі оцінки проекту (яка, в свою чергу, вимагає кількісних та якісних показників ефективності проекту). Поточний моніторинг потрібен для визначення чи були державні кошти використані належним чином.

Серед трьох видів оцінки програм регіонального розвитку країн ЄС, поточний моніторинг є найважливішою частиною в багатьох аспектах. Фактично це єдина стадія що дає можливість оцінити ефективність реалізації програми та одночасно впливати на її проведення для країн ЄС. Як зазначено в керівництві Комісії з моніторингу та поточної оцінки, основною задачею поточного моніторингу є покращення механізму моніторингу та розробка інструменту, що може бути корисним для прийняття рішень та ефективного менеджменту.

Країни ЄС використовують різні підходи щодо менеджменту та організації поточного моніторингу. У Франції, зокрема, центральний уряд рекомендував усім регіонам заснувати комітети до складу яких входять спеціалісти з нагляду та управління оціночною діяльністю, в якості структурних підрозділів Комітетів з моніторингу. Такі рекомендації були частково прийняті в регіонах, що приймали участь у програмах Мета 2. Підхід «у межах досяжності» був використаний у Австрії, де всі чотири програми Мета 2 оцінювалися однією дослідницькою групою. Подібні ситуації спостерігалися в Нідерландах і Фінляндії, але роль організаційних груп на практиці мала більш консультативний характер.

Цілі та задачі окремих країн і регіонів Мета 2 були різноманітними, що було відображенням політичних та адміністративних пріоритетів програмного менеджменту. На практиці можливо було визначити шість задач, що представляли різні рівні поточного моніторингу програм Мета 2:

1. Поточний моніторинг: вимір та оцінка результатів отриманих на даний момент.
2. Оцінка впливу: поточна оцінка впливу.

3. Оцінка значення: переоцінка відповідності програми та її компонентів задачам програми.

4. Оцінка рівня менеджменту: оцінка ефективності програмного менеджменту, виконання та партнерських відносин.

5. Розробка рамок оцінки: розробка показників або цілей для підготовки в оцінці **ex post**.

6. Модифікація програми: пропозиції щодо зміни або внесення коректив у програму або її частинах в співвідношенні з результатами оцінки.

У ретроспективі, поточний моніторинг програм Мети 2 привніс значний доробок у розуміння значення, цілей і методів проведення оцінки на національному, регіональному та місцевому рівні. Масштаб і якість запроваджуваних оцінюючих досліджень були значно підвищені та регіони могли демонструвати побудову ефективних структур для співробітництва в області оцінки. Збільшення персоналу, що володіє необхідними компетенціями та досвідом щодо процесу оцінки, покращило можливості проведення оціночного аналізу та його корисності, що в цілому значно підвищило якість програм.

Пост-проектна оцінка (ex post evaluation)

На певному етапі після завершення проекту регіонального розвитку, важливо оцінити, чи були державні витрати економічно і соціально доцільними. Завершальна оцінка необхідна задля визначення щодо досягнення запланованих цілей, корегування та запобігання помилок при формуванні наступних програм. Загалом, пост-проектна оцінка повинна проводитися з урахуванням витрат і прибутків для оцінки чистої соціальної цінності всіх державних витрат.

Отже, на нашу думку, у процесі оцінки регіональної політики ЄС необхідним є перегляд окремих інструментів після оцінки виконання та визначення їх ефективності. Цей інтерактивний підхід підкреслює необхідність розглядати моніторинг, як безперервний процес (рис. 1). Регіональна політика має постійно вдосконалюватися та трансформуватися у світлі мінливості обставин сучасного глобального середовища, загостренні кризових явищ економіки та скороченні бюджетних видатків.

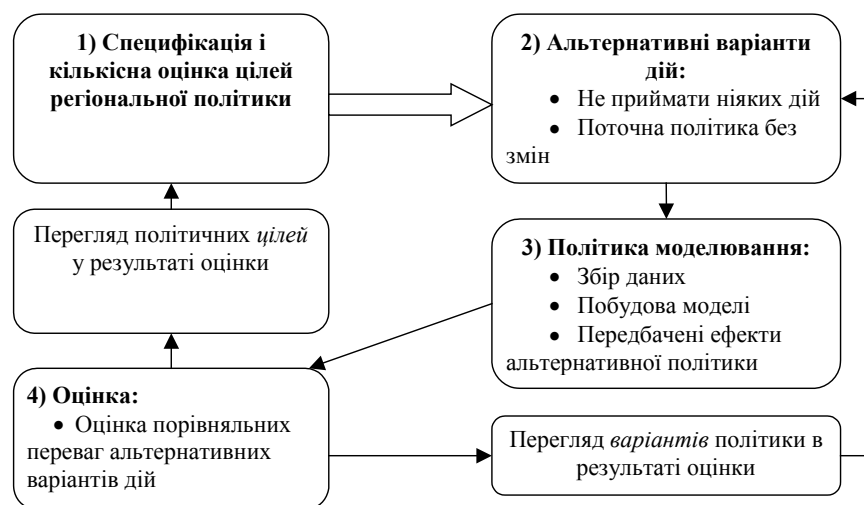

Рис. 1. Етапи процесу моніторингу

Джерело: складено автором за Harvey Armstrong, Jim Taylor Regional economics and policy, 2007

Для проведення аналізу щодо досягнення цілей проектів, були зібрані оцінки **ex post** шістдесяти програм Мета 2 за 1989–1993 роки та зведені у звітах по восьми регіональним групам (Метрополіс, Промисловий південь і північ, Північне море, Середземномор'я, Атлантика, Італія та Великобританія). Різноманітні групи досліджень зводились до єдиної методології, щоб забезпечити можливість порівнювати, хоча й потребували адаптації в різних аспектах в умовах великої різноманітності наявної інформації.

Дослідження проводились у дві стадії: перша стадія проводилася для всіх програм Мета 2 і складалася із загальної оцінки ситуації в окремих регіонах до та після виконання програм та аналізу наявних програмних даних з догори до низу; друга стадія, що застосовувалася в кожній третій програмі, але фактично успішно проведена в одній із шести, являла собою глибоку оцінку знизу догори. Основною ціллю другої стадії була вибірка необхідних проектних емпіричних даних, щоб визначити результати бруто (а потім і нетто) щодо програмних ефектів і рівня зайнятості.

При оцінці знизу догори використовувалося ряд методів для оцінки ефектів пов'язаних із зайнятістю залежно від наявних даних. Значення вартості одного робочого місця були максимально наближенні до проектних для отримання загальних да-

них по програмі. У детальніших дослідженнях вартість робочого місця було розраховано залежно від цільових сфер впливів Європейського фонду реконструкції і розвитку (ЄФРР) і Європейського структурного фонду (ЄСФ) для отримання точніших показників бруто. Поглиблені дослідження включали розрахунок нетто значень зайнятості враховуючи данні щодо сумісництва, звільнень та інших непрямих ефектів.

При глобальному оціночному синтезі використовувались ефекти впливу на зайнятість, визначені як в універсальних дослідженнях з гори вниз так і у вибіркових глибоких дослідженнях з низу в гору, що давали оцінку сумарного впливу Мети 2 в період 1989—93 рр. Дослідження виявили, що програми Мета 2 відігравали значну роль у процесі промислової конверсії. Було доведено, що програми могли підтримувати процес структурного вирівнювання в регіонах не зважаючи на несприятливі макроекономічні тенденції. Короткострокові ефекти на проблему безробіття та більш довгостроковий вклад у перебудову промисловості були досить значимі. За оцінками цього періоду було створено, збережено або перерозподілено біля 850 тис. робочих місць, дві третини з них завдяки діям ЄФРР і третина завдяки діям ЄСФ. Розподілення ефектів між країнами-членами ЄС у цілому відповідало розподілу фінансування. Відносно чистих показників, оцінка продемонструвала, що було створено 450—500 тис. робочих місць, враховуючи правки на сумісництво, звільнення та непрямі ефекти.

Крім результатів щодо зайнятості виявилися, що Структурні фонди справляють також аккумуляючий ефект. Такі некілкісні ефекти були значними щодо стимулювання розвитку регіонального партнерства і здатності планувати та керувати стратегією регіонального розвитку. Зокрема, програми Мети 2 призвели до взаємопов'язаності стратегій розвитку в багатьох регіонах, що раніше не спостерігалось, тим не менше, хоча в цілому рівень зовнішньої пов'язаності був досить високим, програмам Мети 2 часто не вистачало внутрішньої пов'язаності зокрема по відношенню до інтеграції між ЄФРР і ЄСФ. Нездатність досягти і визначити потенційну взаємодію між двома фондами пов'язана в основному із структурою політики і різноманітністю конфігурацій, історії та структурі кожного фонду.

Що стосується висновків пов'язаних з питаннями виконання програм та їх управлінням, по-перше, реформування Структурних фондів у 1988 році дали поштовх розвитку процесу партнерства, було розроблено кілька моделей партнерства –

моделі з відносно невеликою кількістю учасників, перевагами яких були значно більша взаємопов'язаність, управління та моделі широкомасштабного фундаментального партнерства, але їй контролювати їх було значно важче. Системи програмного управління та менеджменту з часом значно оптимізувалися. Тим не менше в багатьох випадках вони недостатньо були розробленими на початку програми та часто розвивалися повільніше, ніж це було необхідним, оскільки жорсткий графік передбачав, що акценти були спрямовані в основному на виконання програм, щодо встановлення формальних процедур прийняття рішень і моніторингу регіонального розвитку приділялося менше уваги.

Важливими висновками оцінки *ex post* стало визнання ряду методологічних проблем, що виникали при практичному виконанні досліджень, окремі з яких обумовлені природою оцінки етапу *ex post*, інші ж виникали завдяки неадекватності процедур моніторингу, адміністрування та прийняття рішень допущених у попередні програмні періоди або були пов'язані із характером вибірових рейтингів та оцінок регіонального моніторингу¹⁸.

Основні труднощі в організації системи моніторингу і оцінки стратегій/програм регіонального розвитку в країнах ЄС можна згрупувати таким чином :

- 1) вибір цілей розробниками стратегій, які не піддаються вимірюванню в абсолютних показниках, або ж існує проблема в отриманні відповідних даних для обраних показників;
- 2) надмірна кількість цілей стратегій і, відповідно, специфіка показників їх виміру;
- 3) труднощі у визначенні реального впливу реалізацій стратегій/програм на досягнутий результат регіонального розвитку;
- 4) ненадійність даних, отриманих не з офіційних джерел;
- 5) «відставання» оприлюднення офіційних статистичних даних від моменту здійснення моніторингу та оцінки програм¹⁹.

Як зазначалося, відповідно до ст. 130 частини b Маастрихтського Договору²⁰, «Комісія кожні три роки подає Європейському Парламенту, Раді, Комітету регіонів та Економіко-соціального комітету звіт щодо прогресу, досягнутого на шляху економічного та соціального згуртування та про те, як цьому сприяли заходи, обумовлені в цій статті». Перший

¹⁸ *Бачлер Дж.* Оценка региональной политики в европейском сообществе. 2005.

¹⁹ *Мирослава Лендъел.* Правові та інституційні засади реалізації стратегій регіонального розвитку: моніторинг та оцінка

²⁰ Європейські договори – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>

звіт Комісії був опублікований 30 січня 2002 р., другий – 30 січня 2003 р., третій – 17 травня 2005 р., четвертий – 12 червня 2006 року та п'ятий – у листопаді 2011 року.

12 червня 2006 р. Європейська Комісія оприлюднила Послання «Стратегія зростання та робочих місць і реформа європейської політики згуртування – Четвертий звіт, щодо прогресу, досягнутого в політиці згуртування». Даний звіт описує соціально-політичну ситуацію, тенденції та диспаритети в державах-членах і регіонах ЄС і між ними. У звіті також йдеться про останні події в європейській політиці згуртування, у тому числі керівні вказівки, інновації та фінансові ресурси на період 2007–2013 рр., а також про Європейську стратегію зростання та створення робочих місць.

Серед іншого в Четвертому звіті йдеться про:

- програми згуртування, імплементовані новими державами-членами ЄС після розширення 1 травня 2004 р.;
- підготовчі дії до програмного періоду 2007–2013 рр., особливо Міжінституційної угоди щодо Фінансових перспектив на 2007–2013 рр., підписаної в травні 2006 р. Європейським Парламентом, Радою та Комісією;
- оновлений варіант Лісабонської стратегії 2005 р.

Особливий акцент у звіті був зроблений на аналізі економічних і соціальних асиметрій. Зокрема, Комісія відзначила, що в 2005 р. для економіки ЄС характерним було продовження помірною зростання. У період 2000–2004 рр. середній показник зростання ВВП у 25 державах-членах становив дещо більше 1,5 % на рік. Що стосується диспаритетів між державами-членами у контексті ВВП, то у звіті зазначається, що економіка нових держав членів зростає швидшими темпами, ніж у більшості держав-членів ЄС-15. Однак, конвергенція рівнів економік старих і нових держав членів ЄС усе ще є довгостроковою перспективою. У 2004 р. середній загальний рівень зайнятості становив у ЄС 63,3 % (64,7 % у ЄС-15 і 56,0 % у ЄС-10). Для досягнення визначеного Лісабонською стратегією рівня зайнятості в 70 % до 2010 р., у ЄС-27 у Посланні було визначено за необхідне створити 24 млн нових робочих місць. У Посланні Комісії наводиться також огляд диспаритетів між цілями та асиметрії у межах кожної цілі для регіонів, які необхідно досягти за допомогою політики згуртування у наступному програмному періоді.

Оцінюючи програми регіонального розвитку 2000–2006 рр., варто відмітити оперативні (тобто отримані під час дії програми), та довготермінові ефекти реалізації таких проектів у ЄС, оскільки, наприклад, витрати на будівництво доріг або нав-

чальні тренінгові програми створюють додаткові робочі місця, що в свою чергу підвищує попит і збільшує витрати та інвестиції як приватних осіб, так і компаній і стимулює зростання рівня промислового виробництва (так званий ефект мультиплікатора). Така тенденція у більшій мірі спостерігається саме під час фінансування проектів і може виходити за часові рамки проектів за рахунок ефекту мультиплікатора²¹. Для програми регіонального розвитку 2000–2006 рр. період імплементації тривав до кінці 2009 року. Загальний темп приросту ВВП на душу населення до 2009 року збільшився на 11 % у країнах реципієнтах (при щорічному збільшенні цього показника в програмний період на 1.2 %), що є значним і показовим результатом ефективної політики згуртування Європейського Союзу.

Так політика має значний вплив на економічний ріст країн і рівень ВВП як у короткостроковому, так і в довгостроковому періодах – у програмний період 2000–2006 рр. кожен євро інвестицій приніс 1,2 євро прибутку, а у довгостроковій перспективі до 2020 року прогнозований прибуток складатиме 4,2 євро.

Макроекономічний ефект регіональних програм 2007–2013 р.р. із збільшеними фондами фінансування для країн ЄС очікується значно вагомішим у виразі ВВП ніж у попередній програмний період²².

Висновки

Отже, головною особливістю регіональної політики Європейського союзу є те, що кошти на програми виділяються компліментарно і через спеціалізовані фонди на програми терміном 7 років (2000–2006 рр., 2007–2013 рр., 2014–2020 рр.). Відповідно, і моніторинг результатів діяльності цих програм проходить переважно раз на період, що у свою чергу, викликає ряд невідповідностей. Так, за умов зміни економічного клімату (світова фінансова криза, приєднання нових країн-членів), враховуються лише показники попереднього періоду, а не поточні, а бюджет, розрахований на 7 років залишається незмінним до кінця економічного циклу. Тому у майбутньому важливим є частіший перегляд стану еко-

²¹ Fifth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/index_en.cfm

²² Fifth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/index_en.cfm

номічного розвитку країн і регіонів з подальшим корегуванням бюджетів і програм їх підтримки.

Нова парадигма у регіональній політиці розвитку регіонів ЄС передбачає розбудову конкурентних регіонів шляхом залучення всіх суб'єктів розвитку та використання потенціалу ключових активів регіону з використанням нових інструментів у політиці згуртування Євросоюзу.

Розвиток ефективних систем моніторингу та оцінки реалізації регіональних програм Європейського Союзу потребує значних фінансових коштів і ресурсу часу, розуміння засад комплементарності, особливостей, механізмів та інструментів імплементації процесу моніторингу таких програм, що в свою чергу вимагає досконалого планування, універсального доступу до інформаційних ресурсів, паритетності показників і відповідних компетенцій для ефективної реалізації потенційних можливостей процесу моніторингу та оцінки регіональної політики ЄС.

Список літератури

1. *Бачлер Дж.* Оценка региональной политики в европейском сообществе, 2005.
2. Досвід країн Вишеградської групи: політика ефективного регіонального розвитку. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://crps.sumynews.com/publications/item/85-dosvid-krayin-vyshegradskoyi-grupy-vprovadzhennya-polityky-efektyvnogo-regionalnogo-rozvytku.html>
3. Європейська комісія. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ec.europa.eu/contracts_grants/beneficiaries_en.htm
4. Європейські договори – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>
5. *Мирослава Лендвел.* Правові та інституційні засади реалізації стратегій регіонального розвитку: моніторинг та оцінка. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ard.crimea.ua/tmp/Strategy_monitoring_CIDA_ua.pdf
6. *Мокій А. І.* Регіональна політика ЄС [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.ws/20080215/ekonomika/regionalna_politika
7. *Чужиков В. І.* Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія. – К.: КНЕУ, 2008. – С.160–184.
8. *Чужиков В. І.* Тренінг для тренерів «Модель Європейського регіонального розвитку».
9. *Allen K, Hull C and Yuill D (1979)* Options in Regional Incentive Policy, in K Allen (Ed.) *Balanced National Growth*, Lexington Books, Toronto.
10. *Armstrong H and Taylor J (1993)* *Regional Economics and Policy*, Harvester Wheatsheaf, New York.

11. *Armstrong H and Vickerman R* (Eds.) (1995) *Convergence and Divergence Among European Regions*, European research in regional science, Pion, London.
12. *Ashcroft B* (1979) *The Evaluation of Regional Economic Policy: The Case of the United Kingdom*, in K Allen (Ed.) *Balanced National Growth*, Lexington Books, Toronto.
13. *Asmacher C* (1989) *Regionale Strukturpolitik in der Bundesrepublik Deutschland: Wirkungsweise und zielkonforme Gestaltung*, Beiträge zum Siedlungs- und Wohnungswesen und zur Raumplanung, Band 129, Institut für Siedlungs- und Wohnungswesen, Munster.
14. *Bachtler J, Downes R and Gorzelak G* (Eds.) (2000) *Transition, Cohesion and Regional Policy*, Ashgate, Aldershot.
15. *Bachtler J, Michie R and Downes R* (1997) *The Interim Evaluation of Objective 2 Programmes*, IQ-Net Thematic Paper, 2(1), European Policies Research Centre, University of Strathclyde, Glasgow.
Bachtler J and Taylor S, with *Kearney C* (1996) *Extended Synthesis of Agreed Single Programming Documents in Objective 2 Areas 1994-96*, Report to the European Commission (DG XVI), European Policies Research Centre, University of Strathclyde, Glasgow.
16. *Bachtler J and Michie R* (1995) *A New Era in EU Regional Policy Evaluation? The Appraisal of the Structural Funds*, *Regional Studies*, 29 (8), 745–751.
17. *Bachtler J and Michie R* (1994) *Strengthening Economic and Social Cohesion? The Revision of the Structural Funds*, *Regional Studies*, 28 (8), 789–796.
18. *Bachtler J and Michie R* (1993) *The Restructuring of Regional Policy in the European Community*, *Regional Studies*, 27 (8), 719–725.
19. BAW (1997) *Plädoyer für einen realistischen Umgang mit Evaluierungen*, *Bremer Zeitschrift für Wirtschaftspolitik*, 4/97, 5–49.
20. *Bowen A and Mayhew K* (1991) *Regional Economic Disparities: Some Public Policy Issues*, in A Bowen and K Mayhew (Eds.) *Reducing Regional Inequalities*, National Economic Development Office, Kogan Page, London.
21. CEC (1999) *Evaluation design and management*, Volume 1, MEANS Collection: Evaluating socio-economic programmes, Commission of the European Communities, OPOEC, Luxembourg.
- CEC (1997) *Evaluating EU expenditure programmes: A guide to ex-post and intermediate evaluations*, Commission of the European Communities, OPOEC, Luxembourg.
22. CEC (1997) *The New Regional Programmes 1997–99 under Objective 2 of the Community's Structural Policies – Focusing on Job Creation*, COM (97) 524 final, Commission of the European Communities, Brussels.
23. CEC (1995) *Centre for European Evaluation Expertise*, Information Note.
24. CEC (1993) *Ex Ante Assessment Framework*, Working Document from DG XVI, Commission of the European Communities, Brussels.
25. CEC (1992) *Working Programme of the Commission on Structural Policy Evaluation Matters for 1992*, internal Commission note (quoted in MEANS (1993)).

26. CEC, Common Guide for Monitoring and Evaluation, Commission of the European Communities, Brussels.

27. Council Regulation (EEC) No. 2052/88 of 24 June 1988 on the tasks of the Structural Funds and their effectiveness and on co-ordination of their activities between themselves and with the operations of the European Investment Bank and other existing financial instruments.

28. Council Regulation (EEC) No. 4253/88 of 19 December 1988, laying down provisions for implementing Regulation (EEC) No 2052/88 as regards coordination of the activities of the different Structural Funds between themselves and with the operations of the European Investment Bank and other existing financial instruments.

29. *Diamond D and Spence N* (1983) Regional Policy Evaluation: A Methodological Review and the Scottish Example, Gower, Aldershot.

30. *Ernst & Young* (1997) Ex-Post Evaluation of the 1989–1993 Objective 2 Programme: Synthesis Report, DG XVI Series: Evaluation and Documents, No 4, Commission of the European Communities, Brussels.

31. *Eskelinen H, Kokkonen M and Virkkala S* (1997) Appraisal of the Finnish Objective 2 Programme: Reflections on the EU Approach to Regional Policy, *Regional Studies*, 31 (2), 167–172.

32. *Gornig M and Toepel* (1998) Methoden und Ergebnisse der Evaluierung Wettsewerbsorien –tiertes Fürdermethoden in der Regional politik, *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftslfs Forschung*, 67 (3), 153–164.

33. *Gorzalak G* (1996) The Regional Dimension of Transformation in Central Europe, Jessica Kingsley Publishers, London.

34. *Gorzalak H, Jalowiecki B and Kuklinski A* (1992) Restructuring of Polish regions in a European context, in G Gorzalak G and Kuklinski A (eds.) Dilemmas of Regional Policy in Central and Eastern Europe, European Institute for Regional and Local Development, University of Warsaw.

35. *Harvey Armstrong, Jim Taylor* Regional economics and policy, 2007.

36. *Kearney C, Taylor S and Bachtler J* (1996) Monitoring and Evaluation in Objective 2 Programmes: Progress and Challenges, IQ-Net Thematic Paper, 1(2), European Policies Research Centre, University of Strathclyde, Glasgow.

37. *Lovering J* (1999) Theory by policy: the inadequacies of the 'New Regionalism' (illustrated from the case of Wales), *International Journal*.

38. *Mairate A and Hall R* (1999) European Union structural policies and cohesion: evaluation and outlook, mimeo.

39. *Martin R* (1999) The Regional Dimension in European Public Policy: Convergence or Divergence, Macmillan, Basingstoke.

40. *McCrone G* (1969) Regional Policy in Britain, George Allen and Unwin, London.

41. *McNab G L* (1991) Evaluation Quality: A Guide for Auditing the Quality of Program Evaluations, Office of the Auditor General, Canada (mimeo).

42. MEANS (1995) Organising Intermediate Evaluation in the Context of Partnerships, Practical Advice for Programme Managers, MEANS Handbook No. 1, Commission of the European Communities – C3E, Lyon.

43. MEANS (1994) How should structuring effects be evaluated? State of methodological debates, MEANS/94/03/EN. CEOPS, Vaulx-en-Velin.
44. *Neupert H* (1986) Regionale Strukturpolitik als Aufgabe der Länder: Grundlagen, Verknüpfungen, Grenzen, Nomis, Baden-Baden.
45. Nirup C (1999) Review of Jirfme Depuis (1998) L'evaluation (as above), Evaluation, 6 (1), 97–107.
46. *Sabel C F* (2000) Democratic experimentalism: what to do about wicked problems after Whitehall, Paper to the OECD International Conference Devolution and Globalisation – Implications for Local Decision-Makers, 28–29 February 2000, Glasgow.
47. *Savoie D J* (1986) Regional economic development: Canada's search for solutions, University of Toronto Press, Toronto.
48. *Stuhr W* (1989) Regional policy at the crossroads: an overview, in L Albrechts, F Moulaert, P Roberts and Eric Swyngedouw (1989) Regional policy at the crossroads: European perspectives, Jessica Kingsley Publishers, London
49. *Taylor S* (1998) Objective 2 in Aquitaine, IQ-Net Thematic Paper, 4(4), European Policies Research Centre, University of Strathclyde, Glasgow.
50. *Vanhove N* (1999) Regional Policy: A European Approach, 3rd Edition, Ashgate, Aldershot.
51. *Wadley D* (1986) Restructuring the Regions: Analysis, Policy Model and Prognosis, OECD, Paris.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2014